ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№6(4)
2026

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 534 sahifa,
12-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

M u a s s i s: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
H a m k o r l a r i m i z: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Maktab o'quvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 10
Abilov Muslim Normuxammadovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning pedagogik ahamiyati 14
Bolqiyev Axmad

Jamiyat muhitida radikalizmning oldini olishga qaratilgan uzluksiz profilaktika tizimini yaratish 17
Axmedova Iroda Shaxitbekovna

Inklyuziv ta'lim va gospital pedagogikani rivojlantirishda pedagogning tashkilotchilik madaniyati: nazariy va amaliy aspektlar 22
Djabborov Ma'sud Bahriddinovich, Arolova Zarina Lochin qizi

Developing Sociolinguistic Competence in Intensive Teaching of Foreign Languages to Adults 28
G. R. Tolibova

Языковая выразительность и художественный мир сказки "Муха-Цокотуха" 31
Garifullina Alsu Robert qizi

Boshlang'ich sinflarda nasriy asarlarni o'qitish 35
Ibodullayeva Madina Muzaffar qizi

Nutq kamchiligiga ega bo'lgan bolalarda nutq faoliyatining yuzaga kelish xususiyatlari 38
Ibroximova Fotimaxon Qobiljon qizi

Rezervga bo'shatilgan harbiy xizmatchilarni fuqarolik hayotiga ijtimoiy-psixologik reintegratsiyasining nazariy-metodologik tahlili (CTP dasturi misolida) 42
Ikmatullayev G'ayrat Zokirovich

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quv motivatsiyasini innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida rivojlantirish yo'llari 47
Islamova Fotima Shamsiddinovna, Ismoilova Mohinur Faxriddin qizi

Raqamli ta'lim muhitida milliy o'quv dasturini amaliyotga joriy etishning asosiy tamoyillari 52
Mamanazar Djumayev

Turli vazn toifalaridagi dzyudochilarning texnik-taktik tayyorgarligini takomillashtirish 61
I. B. Matmuratova

Maktabgacha ta'limda xalqaro monitoring va baholash dasturlarining o'rni 65
Mutalova Dilnoza Abdurashidovna

Raqamli texnologiyalar orqali o'quvchilarning intellektuallik koeffitsientini rivojlantirish va zamonaviy ko'nikmalarini shakllantirish 69
Normamatova Sevinch Asror qizi

Ona tilidan o'quvchilarning pragmatik kompetensiyasining rivojlanganlik darajasini aniqlash mezonlari 73
Olloqova O'g'iljon Mamanazarovna

Oliy ta'limda adaptiv raqamli ta'lim texnologiyalari asosida o'quv jarayoni samaradorligini oshirish modeli ... 77
Quchqarova Dilnovoz Shaymaxammat qizi

Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini autentik videomateriallar asosida rivojlantirish metodikasi 81
Qurbonova Shalola Ilhomiddinovna

Jadid ma'rifatparvarlari pedagogik merosini tadqiq etishning zamonaviy ijtimoiy-pedagogik ahamiyati 84
Raxmatova Dilbar Anvar qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining funksional savodxonligini xalqaro baholash dasturlari asosida rivojlantirish 88
Shavqiddin Burxonov

Development of Students' Artistic Taste and Aesthetic Education as a Pedagogical Problem 91
Temirov Murodjon Anvarovich

O'smirlarda huquqiy madaniyatni shakllantirishda ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning pedagogik imkoniyatlari... 95
Umarov Qobiljon

Ta'lim va tarbiya tizimida falsafiy yondashuvning pedagogik asoslari 98
Umurov Sharif Rajabovich

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida so'z turkumlariga oid mashg'ulotlar ustida ishlash 102
Voxidova Muqaddas Rasuljon qizi

Методические основы развития критического мышления обучающихся при изучении информационных технологий в условиях использования искусственного интеллекта 106
Панжиева Назокат Нормахматовна

Динамика морфологической системы современного русского языка в условиях цифровизации 111
Тураева Дилфуза Даминовна

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri 116
Abdug'aniyeva Saodat Shuhrat qizi

Blended Learning Pedagogy in University EFL Writing Courses: Effects on Linguistic Accuracy and Learner Autonomy 120
Inomidinova Dildorxon Ikramovna

O'smirlik davrida psixologik rivojlanishning muhim jihatlari va uning determinantlari 125
M. S. Usmonova

The Relationship Between Grammar Knowledge and Writing Proficiency in EFL Learners 130
Tahirova Shaxribonu

Особенности интерпретации юридических терминов в медиатекстах 139
Хамидова Нигора Тулкуновна

Sportchilarning ijtimoiy moslashuvida murabbiy shaxsining roli 142
Akbarova Maloxatoyimposhsha Saidto'ra qizi

Raqamli asrda yoshlarning media savodxonligi: ingliz tili og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda vlog yuritishning o'rni 146
Akramova Yulduz Farxadovna, To'rayeva Maftuna Ravshanovna

Naqshbandiya ta'limotida psixospiritual paradigmalarning mohiyati 151
Ashurova Gulru

Raqamli ta'lim muhitida talabalarning hamkorlikdagi o'quv faoliyatini monitoring qilish mexanizmlari 154
Bekmuratov Qadirbergen Quwanishbaevich

Oliy ta'lim muassasasi talabalarining kasbiy-ijodiy qobiliyatlarini takomillashtirish 158
Hotamov Lochinbek Uktam o'g'li

Improving Speaking Skills Through Authentic Videos Abstract 162
Imamaliyeva Gulnoza Ulug'bekovna

Bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi (pedagogik ritorika fani misolida) 168
Ismoilov Muhammadkarim Miraxmat o'g'li

Boshlang'ich ta'limda kommunikativ universal o'quv faoliyatlarini rivojlantirishning texnologik asoslari (2-sinf rus tili darslari misolida) 170
Jabborova Muslima Toxirovna

Pedagogik amaliyot jarayonida talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning innovatsion mexanizmlari 175
Karimova Barno Ergashevna

Raqamli ta'lim muhitida milliy o'quv dasturini amaliyotga joriy etishning asosiy tamoyillari 178
Mamanazar Djumayev

Raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim jarayoniga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishning pedagogik-didaktik asoslari 187
Maxmudova Gulchiroy G'anisherovna

Regbi mashg'ulotlari jarayonida talabalarning tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishning differensial metodikasi 191
Nematov Bahodirbek Baxtiyor o'g'li

Oila muhitida siblinglararo munosabatlarda psixologik manipulyatsiyaning namoyon bo'lish xususiyatlari 195
Nishanova Zulfizar Yashin qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini tayyorlashning hozirgi holati hamda innovatsion ta'lim texnologiyalari va tpack yondashuvi asosida pedagogik shart-sharoitlarni takomillashtirish 199
Nozimabonu Tojiboyeva

Agressiv xulqning ijtimoiy-psixologik determinantlari.. 204
O'ktamova Shohida Odilbek qizi

Sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik afzalliklari va xavflari.. 209
Oqil Ochilov Lutfullo o'g'li

Kichik tadbirkorlik subyektlarining hudud eksport salohiyatini oshirishga ta'sirining ekonometrik-statistik tadqiqi 214
Boymatova Dildora Olim qizi, Toshaliyeva Saodat Toxirovna

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarga tovush yo'nalishini aniqlashtirish metodikasi.................................. 218
Haydarov Islomjon Hatamjon o'g'li

Bolalar folklori asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati 222
Jo'raboyeva Mushtariy Jamoldin qizi

O'zbekistonda maktab ta'limida o'quvchilarning kasbiy salohiyatini aniqlashda sun'iy intellektdan foydalanish 228
Karimova Sarvinoz Hojiqurbonovna

Aqli zaif bolalarning so'zlashuv nutqiga qo'yiladigan talablar 233
N. S. Mirbabayeva

Oliy ta'lim muassasasida ta'lim va tarbiya berish metodlari 237
Kamalov Rustam Azizovich

Bo'lajak logopedlarni tayyorlashda pedagogik mahoratini rivojlantirish xususiyatlari.................................. 241
Shamsiyeva Sevara Yusupovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani rivojlantirishda loyihaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish 244
Tangirqulov Elmurod Aliyarovich

Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalardan foydalanish 248
Toshtemirova Sarvinoz Obidovna

Shaxsning ijtimoiy-psixologik yo'naltirilganligi guruhiy jipslikni belgilovchi individual omil sifatida 251
Turayev Nurmuhammad Alibek Fozil o'g'li

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish (aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar misolida)... 254
G'ofurova Umida O'tkirbek qizi

The Role of Artificial Intelligence in Creating Interactive Methods in English 258
Urozboyeva Mavluda Shukurlo qizi

Bo`lajak muhandislarda ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslari 262
Xalikova Xurshida Abdullayevna

Suv ekotizimlarida turlar sonining kamayishini eDNA metabarkoding orqali aniqlash va uning oziq-ovqat xavfsizligidagi ahamiyati.. 267
Xalilova Nigora Ixtiyorovna, Izzatilloyeva Umida Kamolovna

Asalarilar sonining kamayishi va global ekologik xavf 272
Xalilova Nigora Ixtiyorovna, Sayfulloyeva Dilnura Samandarovna

Enhancing A2 Learners' English Speaking Skills Through Short Stories With Structured Question-and-Answer Activities.. 276
Xudoyberdiyeva G. Sh.

Кризис интеллигента и поиск смысла жизни в русской и мировой прозе XX Века: сравнительный анализ романов "Обломов" (И. Гончаров) и "Великий гатсби" (Ф. С. Фицджеральд) .. 280
Аманова А. А., Саттарова М.

Понятие профессиональной ориентации и ее педагогическая сущность 285
Каримова Наргиза Абдугафуровна

Talabalarning sun'iy intellektli ta'limiy vositalarni loyihalash kompetentligini shakllantirishning pedagogik shartlari 289
Toxirov Feruz Jamoliddinovich

Maktab ta'lim tizimida STEAM yondashuvini joriy etishda loyiha boshqaruvining roli va samaradorligi 293
Avalboyeva Mavluda Abdumalikovna

Raqamli texnologiyalar vositasida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning innovatsion mexanizmlari 300
Xodjayeva Matlyuba Rustamovna

Biologiya darslarida interaktiv metodlar orqali o'quvchilarning tanqidiy va kreativ fikrlashini rivojlantirish 304
Hayitov Abdurasul Eshdavlatovich, Anvarjonova Odinaxon Xayrullo qizi, Rahimova Fazilat Akrom qizi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda innovatsion pedagogik texnologiyalar vositasida tabiiy fanlarga doir bilimlarni shakllantirish 309
Nuriddinova Maysara Ikramovna, Eshonqulova Uralbuvish Fayzullayevna

Brayl sistemasidagi boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda interfaol uslublardan foydalanish 312
Nuriddinova Maysara Ikramovna, Jo'raqulova Sharofat Baxtiyorovna

Метод параллельного переноса при делении угла с недоступной вершиной 315
Эсонов Мунавваржон Мукимжонович

Raqamli texnologiyalar yordamida geometrik masalalarni yechish 318
Sobirova Dinora Umidjon qizi

O'zbekistonda raqamli jamiyat sharoitida internetdan foydalanish savodxonligini oshirish muammolari va yechimlari 323
Boboqulova Dildora Xolmamat qizi

Saida Sherahmad qizi hayoti va faoliyatida jadid ayollar ta'limiy qarashlarining namoyon bo'lishi 326
Ergashova Mehriniso Husniddin qizi

Formation of Environmental Protection and "Green" Economy Concepts among School-Age Youth 329
Kholmominova Oygul Jumayevna

Boshlang'ich sinf darslarining samaradorligini oshiruvchi interfaol metodlar va ularning ahamiyati 333
Mavlonova Mohlaroyim Nurmat qizi

Bo'lajak surdopedagoglarning refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish 338
Raximova Muniraxon Ilxomovna

XX asrning boshlarida Buxoroda jadidchilik harakati asoschilarining ta'lim-tarbiyaga qo'shgan hissasi....... 342
Safarova Gulzoda Ismoilovna

O'smirlarda agressiv holatlar va deviant xulq-atvorning psixologik xususiyatlari 346
Shaymardanova Nargiza Maxmanaxarovna

Yengil atletika mashg'ulotlarida sportchilarning musobaqaoldi psixologik tayyorgarligini takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari........ 349
Yigitaliyev Abubakir Farxodjon o'g'li

Shaxs rivojlanishida motivlarning ahamiyati: psixologik tahlil........ 354
Sh. Mirabdullayeva

Professor-o'qituvchilarning ilmiy-pedagogik salohiyatini xalqaro mezonlar asosida rivojlantirish yo'llari 359
Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li

Bo'linishga doir olimpiada masalalarini yechish metodikasi va ularning ilmiy-amaliy tahlili........ 365
Abdullayev G'ayratjon Mutalipovich

Ijtimoiy tarmoqlarda anonimlikni vujudga kelish omillari 369
Abdullayeva Dilnoza Qurbonbek qizi

Tinglovchilarga axloqiy-estetik tarbiya berishda notiqlik madaniyatini shakllantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari 374
Abdurazaqov Fazliddin Abdunabiyevich

Bosma ommaviy axborot vositalarida ommaviy sportni keng targ'ib qilishning pedagogik va ijtimoiy ahamiyati 379
Abdusalomov Doniyor Rustam o'g'li

Bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy pedagogik faoliyatga tayyorlash pedagogik muammo sifatida........ 383
Ali Tursaotov

Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarning sanogen refleksiyani rivojlantirishga doir pedagogik imkoniyatlari........ 388
Ismailov Murodulla Kaxramonovich

Bo'lajak tarbiyachilarning alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarda ijtimoiy intellektni rivojlantirishga kasbiy tayyorgarligini shakllantirish 395
Madjitova Sitora Sobit kizi

Tabiiy fanlarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuv 399
Umbarova Nasiba Xolboy qizi

Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarning media va axborot kompetensiyalarini rivojlantirish omillari 402
Ummatov Baxtiyor

Xorijiy tillarni o'rganishda shaxs nutqining shakllanishida psixolingvistikaning ahamiyati 407
Ahmedov Shavkat Asadilloyevich, Ataboyev Navruz Ilhombek o'g'li

Ta'lim tizimida gender tengligi 410
Nazarova Malohat Axmedovna, Sayfiddinova Barno, Axmedova Nasiba

Ta'lim jarayonida axborot texnologiyalarini qo'llashning mazmun-mohiyati 414
Odilova Mahfuza Ochilovna

Koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta'limga tayyorlashda ota-ona va surdopedagog hamkorligini rivojlantirish texnologiyasi 418
Rahimova Nargiza Alisherovna

O'zbek tili darslarida milliy kontentga asoslangan matnlarni tanlash tamoyillari 421
Saparbayeva Indira Shadibekovna

Autizm sindromi - o'rganilish tarixi va zamonaviy metodikalar tahlili 424
Jo'rayeva Sayyora Axmadjon qizi

Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'quv-tarbiya jarayonini interaktiv metodlar asosida takomillashtirish 428
Sharafutdinova Durdona Akmelevna, Niyazova Umida Shomansurovna

Tabiat bilan tanishtirishda turli metodlarni qo'llash va tabiat bilan tanishtirishning pedagogik ahamiyati 433
Xalmatov Misliddin Muxammadovich

Kommunikativ qobiliyat tushunchasining psixologik mazmuni 437
Yuldasheva Mahliyo Bahtiyorovna

Biotexnologiya fanini o'qitishning zamonaviy psixologik-pedagogik yondashuvlari 443
Moxigul Muydin qizi Burxanova

Культура речи медицинского работника 447
Рузметова Наргиза Ахмедовна

Образ города как пространства памяти и идентичности в прозе дины рубиной 454
Чернова Татьяна Алексеевна, Назаров Бехруз, Фарходов Диёрбек, Бурибайев Нодир

Rang konseptlarining lingvomadaniy tabiati va pedagogik ahamiyati: nazariy asoslar 457
Arabova Gulinur Yuzboy qizi

Типология трудностей формирования навыков иноязычного говорения в начальной школе 461
Огай Мукаддасхон Халваевна

Kasbiy so'nish jarayonining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 468
A'zamova Sarvinoz Aftandil qizi

Значение интегративного психолингвистического тренинга в процессе усвоения речи в психолингвистике 477
Ахмедов Шавкат Асадиллоевич

Absolyut va nisbiy vaqt tushunchalarining lingvistik mohiyati va farqlanish mezonlari 482
Anvarov Abdulhamid Almaljon o'g'li

Xorij tadqiqotlarida zamonaviy oila transformatsiyasida farzandlar taraqqiyotining ijtimoiy-psixologik asoslari 486
Bo'riyeva Mahbuba Shavkatovna

The role of instructional scaffolding in developing critical thinking skills among EFL University students 490
Ergasheva Fayoza Bahodir qizi, Shukurova Gulchinoy G'ulomovna

Sun'iy intellekt va kengaytirilgan/virtual haqiqat texnologiyalari integratsiyasi asosida ekologik ta'limni shaxsiylashtirish: metodologik yondashuv va istiqbollar 495
Maxmudov Abdiqodir Yusupovich

Adabiyot darsliklari uchun yangi oʻzbek adabiyoti namunalarini saralashning ilmiy-metodik asoslari........... 500
Musaboyeva Zulfira Iqboljon qizi

Tabiiy fanlarni oʻqitishda uch oʻlchamli vizualizatsiyalarning boshlangʻich ta'limdagi ahamiyati.................... 505
Nabijonova Feruza Valijon qizi

Kichik maktab yoshidagi monolingval va bilingval oʻquvchilarning temperament xususiyatlari..................... 508
Pulatova Gulnoza Murodilovna

Maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim yoʻnalishini joriy qilinishi va prinsiplarga asoslanganligi 512
Rasulova Mastura Adilovna, Narxolova Farangiz Umidjon qizi

Pedagogical Foundations for Developing Competencies in Organizing Practical Classes in Zoology Among Pre-Service Biology Teachers 516
Saidova Dilnavoz Bakturdiyevna

Boʻlajak oʻqituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishda fasilitatorlikning amaliy tatbigʻi 521
Saydulloyeva Shoxsanam Mashrafjonovna

Ingliz tilini oʻqitishda lingvomadaniy kompetensiyani shakllantirishning konseptual-metodologik modeli 525
Sherbekova Madinabonu Shavkat qizi

Talabalardagi aqliy qobiliyatlar kasbiy muvaffaqiyatning asosi sifatida 530
Usmonov Sherzod Axmadjonovich, Raxmonov Sa'natjon Baxtiyorovich

KASBIY SO'NISH JARAYONINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

A'zamova Sarvinoz Aftandil qizi
Navoiy davlat universiteti, Pedagogika kafedrasi o'qituvchisi, dotsent

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda o'qituvchilarda kasbiy so'nish (emosional yonish) holatining psixologik xususiyatlari va uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilingan. Tadqiqotda Boyko metodikasining "Emosional so'nish" shkalasi asosida zo'riqish, rezistensiya va "sillasi qurish" bosqichlari o'rganilib, ularning jins, mutaxassislik yo'nalishi va ish staji bo'yicha farqlari aniqlangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, kasbiy so'nish darajasi o'qituvchilarning individual-psixologik xususiyatlari hamda kasbiy muhit bilan bevosita bog'liq bo'lib, ish stajining ortishi bilan uning kuchayishi kuzatiladi. Tadqiqot pedagoglarda kasbiy stressni kamaytirish va kasbiy barqarorlikni oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Kasbiy so'nish, emosional yonish, Boyko metodikasi, kasbiy stress, pedagog, zo'riqish, rezistensiya, "sillasi qurish", ish staji, psixologik barqarorlik, "inson-inson" tizimi, kasbiy kompetentlik.

Abstract: This study examines the psychological characteristics of professional burnout among teachers and the factors influencing its development. The research employed V.V. Boyko's "Emotional Burnout" method to assess the levels of tension, resistance, and exhaustion. Differences were analysed according to gender, professional specialization, and length of service. The results indicate that professional burnout is closely associated with individual psychological traits and working conditions, and it tends to increase with longer teaching experience. The findings can be used to develop practical recommendations aimed at reducing occupational stress and enhancing teachers' psychological resilience.

Key words: Professional burnout, emotional burnout, Boyko method, occupational stress, teacher, tension, resistance, exhaustion, work experience, psychological resilience, "human-to-human" system, professional competence.

Аннотация: В данном исследовании анализируются психологические особенности профессионального выгорания у педагогов и факторы, влияющие на его формирование. В качестве диагностического инструмента использовалась методика "Эмоциональное выгорание" В.В. Бойко, на основе которой изучались уровни напряжения, резистенции и истощения. Проведён анализ различий по полу, профессиональной специализации и стажу работы. Результаты исследования показывают, что профессиональное выгорание напрямую связано с индивидуально-психологическими особенностями личности и условиями профессиональной деятельности, а также усиливается с увеличением стажа работы. Полученные данные могут быть использованы для разработки практических рекомендаций по снижению уровня профессионального стресса у педагогов и повышению их психологической устойчивости.

Ключевые слова: Профессиональное выгорание, эмоциональное выгорание, методика Бойко, профессиональный стресс, педагог, напряжение, резистенция, истощение, стаж работы, психологическая устойчивость, система "человек–человек", профессиональная компетентность.

KIRISH

Mamlakatimizda so'nggi yillarda o'qituvchi-pedagog kasbiga o'lgan e'tibor ortib bormoqda. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi maqsadlarining 44-bandida maktablarda ta'lim sifatini oshirish, pedagog-kadrlarning bilimi va malakasini xalqaro darajaga olib chiqish, maktabda faoliyat olib borishi uchun har bir fan bo'yicha mahalliy yoki xalqaro sertifikatsiya talablarini belgilash, toifaga ega bo'lmagan maktab o'qituvchilarining bilim va ko'nikmalarini diagnostikadan o'tkazish, umumta'lim maktablarini, ayniqsa, chekka hududlardagi ta'lim maskanlarini oliy ma'lumotli pedagog kadrlar bilan to'ldirish ishlarini davom ettirish kabi aniq maqsadlar belgilangan [1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

So‘nggi yillarda insonning turli kasb sohalarida stressga barqarorligi va mazkur barqarorlikning shakllanish mexanizmlariga bog‘liq masalalarga qiziqish keskin ortishi kuzatilmoqda. Kasbiy stress va kasbiy so‘nish muammolarini o‘rganish bo‘yicha tadqiqotlar “Inson-inson” tizimida mehnat qiluvchi kasb egalari – o‘qituvchi-pedagoglar, shifokorlar, psixologlar, savdo xodimlari va x.k.larda olib borilmoqda. Mazkur tadqiqotlarda qayd etilishicha, barqaror kasbiy stress kasbiy so‘nishga olib kelishi muqarrar. Bunday holatda mutaxassisning to‘la qonli faoliyati va faol hayotiy pozisiyasi apatiya va o‘z faoliyatiga nisbatan befarqlik bilan munosatda bo‘lishiga olib keladi, hayotiy qadriyatlarning yo‘qolishiga, (C.Maslach, S.Jackson, 2006), uning jismoniy va ruhiy salomatligiga ish sifatiga, kasbdoshlari va boshqa insonlar bilan munosabatlariga ta’sir ko‘rsatadi, L.N.Yuryeva, L.I.Larensova fikriga ko‘ra xattoki spirtli ichimlarga yoki narkotik moddalarga ruju qo‘yishi, ba’zi hollarda xattoki suisidga ham olib kelishi mumkinligini e’tirof etadilar.

Kasbiy stress va so‘nishni yuzaga keltiruvchi mexanizmlar mohiyati hali hanuz to‘liq ochib berilmagan. Bir qator olimlar mazkur hodisada asosiy o‘rinni shaxslilik xususiyatlari egallashini ta’kidlasalar, boshqa bir tadqiqotchilar kasbiy muhit ta’siri ostida yuz berishini qayd etadilar.

Turli kasblar sohasiga kiruvchi mutaxassislarda kasbiy stress va kasbiy so‘nish yuzaga kelish mexanizmlarining o‘ziga xosligi, omillari va xususiyatlari V.D.Mendeleyevich, R.M.Granovskaya, V.Yu.Ribnikov, Ye.N.Ashanina, D.Shuls, N.Ye.Vodopyanova, Ye.S.Starchenkova, A.I.Gubin, V.I.Yevdokimov, V.V.Boyko, L.I.Larensova, A.P.Zilber, K.M.Lebedinskiy va boshqalar ishlarida batafsil ilmiy jihatdan tahlil etilgan.

Mamlakatimiz olimlaridan E.G‘.G‘oziyev, G‘.B.Shoumarov, N.M.Majidov, D.G.Muxamedova, R.Gaynutdinov, V.M.Karimova, Sh.R.Barotov, A.R.Rasulov, I.I.Maxmudov, E.N.Sattorov va boshqalar turli kasb egalari kasbiy kompetentligining shakllanishi, ularda kasbiy muhim sifatlar namoyon bo‘lish xususiyatlari, shuningdek, kasbiy so‘nishni oldini olish choralari bo‘yicha bir qator ilmiy g‘oyalarni ilgari surganlar va amaliy tavsiyalar berganlar. Adabiyotlar tahlili o‘qituvchilardagi kasbiy so‘nish holatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan ilmiy ishlar juda ozchilikni tashkil etishini ko‘rsatdi.

TADQIQOT METODOGIYASI

Tadqiqot ishining obyekti sifatida Navoiy shahar 22-sonli umum ta’lim maktabi o‘qituvchilari qatnashdi.

Tadqiqot ishining predmeti – o‘qituvchilarda kasbiy so‘nishning o‘ziga xos xususiyatlari.

Tadqiqot ishining maqsadi o‘qituvchilarda kasbiy so‘nishning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganishdan iborat.

Tadqiqotda qo‘llanilgan metodika tavsifi. O‘qituvchilarda kasbiy so‘nish holatlarini o‘rganish maqsadida quyidagi Boykoning “Emosional so‘nish” metodikasi metodikasidan foydalandik.

TAHLIL VA NATIJALAR

Adabiyotlar tahliliga ko‘ra kasbiy so‘nish salbiy emosiyalarning ichda to‘planishi natijasida yuzaga keladi. Kasbiy so‘nish ko‘pincha ish sharoitlari va kasb joylari nomuqim va beqaror bo‘lgan kasb egalarida, birinchi navbatda “inson-inson” tizimida faoliyat yurituvchi kasb egalarida uchraydi. So‘nggi yillarda rivojlangan mamlakatlarda bu holat ko‘proq uchrashi qayd etilmoqda. Kasbiy so‘nish bu uzoq davom etgan surunkali stress natijasida rivojlanadigan sindrom bo‘lib, mehnat qiladigan insonni emosional-energetik va shaxslilik resurslarining holdan toyishiga olib keladi. G.Selye ta’rifiga ko‘ra, kasbiy yonish umumiy adaptasion sindrom – holdan toyish bosqichining uchinchi fazasi yoki distressdir.

E.Morrou kasbiy so‘nishni “psixologik o‘tkazmaning yonishdagi hidi” deb ataydi. Insonlarning qanday guruhlari kasbiy so‘nishga beriluvchan bo‘ladi.

Birinchidan, kasbiy so‘nishga xizmat taqozosi bilan turli insonlar, tanish va notanishlar bilan muloqotda bo‘ladigan kasb egalari kiradi. Avvalambor, bu rahbarlar, savdo menedjerlari, tibbiyot xodimlari, ijtimoiy ish xodimlari, konsultantlar, o‘qituvchilar, ichki ishlar xodimlari va boshqalardir. Binobarin, kasbiy so‘nishga birinchi navbatda intravertlar, individual-psixologik xususiyatlari kasb talablariga mos kelmaydigan, kommunikativ qobiliyatlari past odamlarda ko‘proq kuzatiladi. Ular alohida g‘ayrat bilan ajralib turmaydilar, tortinchoq, odamovi bo‘lib, aynan ular tashqi muhitga o‘z salbiy kechinmalarini “chiqara” olmaydilar va emosional diskomfortni boshdan kechiradilar.

Ikkinchidan, kasbiy yonish sindromiga kasbi bilan bog‘liq ichki nizolarga ega odamlar ko‘proq berilishi aniqlangan. Ham ishni, ham oilani baravariga olib borishga intilgan ayollar, ishxonada o‘z imkoniyatlari va qobiliyatlarini ko‘z-ko‘z qilishga intiladigan xodimlar, raqobatga intiluvchan insonlar ko‘proq berilar ekanlar.

Uchinchidan, kasbiy faoliyati beqarorlik, notinchlik, o‘tkir hodisalarga boy bo‘lgan kasb egalari, ish joyini yo‘qotib qo‘yishdan qo‘rqqan insonlar ham kasbiy so‘nishga tez berilar ekanlar.

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

To'rtinchidan, inson yangi, noodatiy sharoitga tushganda, o'zining yuqori samaradorligini ko'rsatishi zarur bo'lganda ham shunday holat yuzaga kelishi mumkin.

Beshinchidan, kasbiy so'nish sindromiga yirik megapolisda, jamoat joylarida notanish insonlar bilan doimiy muloqotda bo'lishga majbur insonlar uchraydilar.

Shuningdek, mualliflar fikriga ko'ra, salomatligi yaxshi bo'lgan, o'z jismoniy holati haqida doimiy qayg'uradigan, sport bilan shug'ullanadigan, o'zini o'zi baholash darajasi yuqori va o'ziga iongan, o'z imkoniyatlari va qobiliyatlarini to'g'ri baholaydigan insonlarda kasbiy so'nish minimal darajada uchrashi qayd etilgan. Kasbiy stressni muvaffaqiyatli yenga oladigan va zo'riqish sharoitlarida konstruktiv o'zgara oladiganlar, harakatchan, ochiq, mutaqil va o'z kuchiga tayanadigan insonlarda ham kasbiy so'nish uchramasligi e'tirof etiladi. Va nihoyat kasbiy so'nishga barqarorlik o'zida pozitiv, optimistik ustanovkalar va qadriyatlarni shakllantira oladigan va qo'llab-quvvatlaydigan shaxslarda ham deyarli uchramasligi aniqlangan.

"Yonish sindromi" terminining o'zi amerikalik psixiatr X.Dj.Fraydenberg tomonidan 1974 yilda psixologik va tibbiy amaliyotga kiritilgan bo'lib, asni paytda mazkur sindrom tibbiy aralashuvni talab qilishi Butunjahon Sog'liqni saqlash Tashkiloti tomonidan kasalliklarning Xalqaro klassifikatsiyasiga kiritilgan. Kasbiy so'nish sindromi simptomlarini mutaxassislar uchta guruhga ajratadilar:

Psixofizik simptomlar bo'lib, bularga quyidagilar kiradi:

1. Doimiy, o'tib ketmagan charchoqlikni faqat kechqurun emas, balki ertalab ham his qilish, garchi yaxshi uxlagan bo'lsa ham (surunkali charchash belgisi);
2. Emosional va jismoniy charchoqlikni his qilish;
3. Tashqi muhit o'zgarishlariga sezgirlik va reaktivlikning pasayishi (yangi narsaga befarqlik, xavfli vaziyatdan kuchli qo'rqish);
4. Umumiy astenizatsiya(holsizlik, faollik va energiyaning pasayishi, qonda bioximik moddalar va gormonal ko'rsatkichlarning kamayishi);
5. Tez-tez sababsiz bosh og'rishi, oshqozon-ichak tizimi buzilishlari;
6. Vaznni tez yo'qotish yoki ortishi;
7. To'liq yoki qisman uyqusizlik;
8. Doimiy tormozlashgan, uyquchan holat, kun davomida doimiy uyqu kelishi;
9. Jismoniy yuklama yoki emosional zo'riqishda nafas qisishi;
10. Tashqi va ichki sensor sezgirlikning keskin pasayishi;
11. Umrning qisqarishi (ayniqsa erkaklarda).

Ijtimoiy-psixologik simptomlarga quyidagilar kiradi:

1. Befarqlik, zerikish, passivlik, depressiya;
2. Yuqori qo'zg'aluvchanlik;
3. Tez-tez "portlash";
4. Doimiy ravishda negativ emosiyalarni kechinish, xattoki tashqi sabablar bo'lmasada, aybdorlik hissi, alamzadalik, uyalish, tortinchoqlik, siqilish;
5. Anglangan bezovtalanish;
6. Giper mas'uliyatlilik hissi, xuddi ishi o'xshamaydi yoki inson o'zi bu ishni uddasidan chiqa olmaydi;
7. Hayotiy va kasbiy ustanovkalarga umumiy negativ ustanovkalar(qancha harakat qilsangda, baribir bo'lmaydi).

Xulq-atvor simptomlariga quyidagilar kiradi:

1. Bajaradigan ishi tobora og'irroq va murakkabroq bo'lib borayotgandek tuyuladi;
2. Xodim o'z ish vaqtini keskin o'zgartiradi, ishga ancha erta kelib, juda kech ketadi yoki buning aksi;
3. Obyektiv zarurat bo'lish-bo'lmasligidan qat'iy nazar ishni uyiga olib ketadi, lekin uyida ham qilmaydi.
4. Rahbar qaror qabul qilishdan bosh tortadi, har xil bahonalar o'ylab topadi;

5. O'zining befoydaliligini his qilish, tashabbuskorlikning yo'qolishi, ishga va uning natijalariga befarqlik;
6. Muhim, ustuvor vazifalarni bajarmasdan, mayda detallar ustida uzoq vaqt ushlanib qolish, elementar avtomatik bajariladigan ishlarga ham uzoq vaqt sarflash;
7. Boshqa xodimlar va mijozlardan uzoqlashish, noob'yektiv tanqidiylik;
8. Spirtli ichimliklarni iste'mol qilish, ko'p chekish.

Shunisi qiziqki, kasbiy yonish sindromi yuqumli xarakterga ega bo'lib, butun bir tashkilot doirasida avj olishi mumkin. Bunga endi ko'proq rahbarlar sabab bo'lib, o'z xodimlariga haddan ziyod talablar qo'yib, bajarib bo'lmaydigan topshiriqlar berganida, mehnat natijalarinin baholash mezonlari obyektiv bo'lmaganida, personalni motivlashtirish va stimullashtirish sistemasi mavjud bo'lganida yuzaga kelishi aniqlangan.

Bir qator tadqiqotlarda aniqlanishicha kasbiy so'nish darajasining ortib borishi kasbiy stresslarga ham bog'liq. L.Roui kasbiy so'nish sindromining psixologik stress va stressga barqarorlikning past darajasi, irodaviy sifatlar va chidamlilikning pastligi bilan izohlaydi.

O'z navbatida ish joylaridagi stresslar bevosita professional so'nish bilan ham bog'liq. Kasbiy so'nish birinchi navbatda uning ikkinchi komponenti, ya'ni depersonalizatsiya, insonlar bilan ishlash, ularga xizmat ko'rsatish va yordam berish sohasida uchraydi. Kasbiy so'nish bunda kasbiy krizis sifatida ham baholanadi, birinchi navbatda o'zgarishlar shaxslararo o'zaro munosabatlar tizimida, o'zaro ta'sirga kirishish jarayonida kuzatiladi. Shifokor odamlarni, ya'ni bemorni ko'rgisi kelmaydi, tez charchaydi, befarqlik qiladi, mehnatidagi samaradorlik tushib ketadi.

T.Yu.Fokina kasbiy so'nish nisbatan yoshroq shifokorlarda uchrashini qayd etadi, chunki yoshlar ish o'rinlariga kelib, real vaziyat bilan to'qnash kelganlarida kasbiy "shok"ka tushadilar. Ayniqsa bu holat shifokorlarning 7,3 %ida kuchli namoyon bo'ladi. Bir vaqtning o'zida kasbiy so'nishning alohida belgilari 57,3% holatlarda kuzatiladi. Shu tariqa muallifning fikriga ko'ra, kasbiy so'nish 30 yoshgacha bo'lgan shifokorlar o'rtasida ko'proq uchraydi, mazkur holat yosh shifokorlarda dezadaptatsiyaning yuqori darajasidan dalolat beradi. O'qituvchilarda esa kasbiy so'nish fenomeni bolalarga nisbatan qahr-g'azab, dars o'tkazishni istamaslik hammani va hamma narsani baholash, doimiy bo'lar-bo'lmas nasihatgo'ylik qilish, ko'p holatlarda bolalarga nisbatan agressivlik ko'rinishida bo'ladi.

Shu tariqa ilmiy tadqiqotlarda o'qituvchilik kasbi eng murakkab mehnat turlari qatoriga kiritiladi, mazkur kasb doimiy ravishda sub'yektdan o'z ustida ishlashni, har tomonlama takomillashishni, shaxslilik va kasbiy sifatlarini rivojlantirib borishni talab etadi. Binobarin boshqa soha vakillariga qaraganda pedagogika sohasi xodimlarida professional kasalliklarga chalinish ko'rsatkichlari juda yuqoriligi ta'kidlanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga qaraganda o'qituvchilarda surunkali somatik kasalliklar ko'proq uchraydi.

K.K.Platonov kasbni yashash manbai bo'lgan va mos o'quv yurtlaridagi ta'lim bilan ta'minlanuvchi, ma'lum bilimlar, ko'nikma hamda malakalar mavjudligini talab qiluvchi mehnat faoliyati sifatida aniqlaydi. Bu ta'rifga Yu.V.Kotelova tomonidan berilgan ta'rif yaqinroq bo'lib, unga ko'ra kasb – bu faoliyatning tipik, tarixan shakllangan shaklidir, u ijtimoiy ma'noda zarur, uni bajarish uchun ishchi ma'lum bilimlar, ko'nikma va malakalar yig'indisiga, shuningdek, mos qobiliyatlar va shaxslilik xususiyatlariga ega bo'lishi zarur. "Kasbiy tayyorgarlik" tushunchasi mazmunini qarab chiqib, T.P.Vodolazskaya va G.S.Nikiforov shuni ta'kidlaydilarki, ixtisoslik faoliyat predmeti orqali ochiladi. U istagancha tor yoki keng bo'lishi mumkin, lekin har qanday holatda – bu mos ilmiy predmet orqali aks etuvchi ob'yektiv reallikning birmuncha bo'limlari haqidagi bilimlar yig'indisidir. Kasb – ob'yektiv zarur, maqsad orqali aniqlangan, reallikning mazkur bo'limi bilan bog'langan faoliyatning alohida turidir. Mazkur ta'riflarga tayangan holda mualliflar shunday xulosaga keladilarki, bir ixtisoslik doirasida real tarzda har biri o'z maqsadiga javob beruvchi mustaqil kasblar mavjud.

G.M.Bogoslovskiy tadqiqotlarida ta'kidlanishicha, "konkret inson nuqtai nazaridan kasb – bu shunday faoliyatki, uning yordamida mazkur shaxs jamiyat hayotida ishtirok etadi hamda u yashashning moddiy vositalari asosiy manbaidir".

Ye.A.Klimov tomonidan ochib beriluvchi "kasb" tushunchasi yanada to'laroq xarakterga ega. Kasb bu:

- shunday sohaki, unda inson mehnat sub'yekti sifatida o'z funksiyalarini amalga oshiradi;
- ma'lum turdagi mehnat vazifalarini amalga oshiruvchi kishilar jamoasi;
- insonga xos tayyorgarlik (bilimlar, ko'nikmalar, malakalar), ular tufayli inson ma'lum turdagi mehnat funksiyalarini bajarish imkoniyatiga ega bo'ladi;
- faoliyat, professional ishi, ya'ni mehnat va kasbiy bajariladigan funksiyalarni amalga oshirish jarayonining o'zi[1].

1 Климов Е.А. Психология труда. М. 2011.-Б. 211.

Pedagog kasbiy faoliyati, mashg'ulotlar turi kabi, pedagogika sohasiga taalluqli bo'lib, bir nechta sohalar (ixtisosliklarni) va faoliyatning turli-tuman predmetlari –ixtisoslashuvni o'z ichiga oladi. O'qituvchi kasbiy faoliyati tahlili professionalizm kategoriyasini qo'llashni taqozo etadi. A.K.Markova professionalizm talqinining bir nechta jabhalarini ko'rsatib o'tadi. Birinchisi – bu "normativ professionalizm" bo'lib, mehnatni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo'lgan insondagi shaxslilik xususiyatlari yig'indisi sifatida qaraladi. Boshqa ma'noda professionalizm tushuncha sifatida psixik sifatlar zaruriy normativ to'plamiga ega bo'lgan mehnat sub'yekti xarakteri stikasini aks ettiradi. Va nihoyat, professionalizm mehnat sub'yekti yuqori bahoga loyiq bo'lgandagi normativ funksiyalarini bajarish sifati tushuniladi[2]. A.K.Markova shaxs professionalizmining ikki tomoni va yettita mezon guruhlari, o'ziga xos bosqichlari va pog'onalarini, shuningdek, ichki o'zaro aloqadorligi kasbiy faoliyatning ob'yektiv jarayonlari sifatida shartlangan beshta professionalizm darajasini ajratib ko'rsatadi. Bu darajalar quyidagilar:

- professionalizmgacha bo'lgan daraja;
- professionalizm;
- superprofessionalizm;
- professional bo'lmagan yoki qalbaki professionalizm;
- professionalizmdan keyingi daraja.

Pedagogika instituti talabalarida shaxsiy sifatlar shakllanishini o'rgangan S.X.Jalilova "ideal o'qituvchi bo'lajak o'qituvchi shaxsini rivojlantirishning asosiy vositasi ekanligini ta'kidlaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1-jadval: **Tadqiqotda ishtirok etgan sinaluvchilar haqida ma'lumot**

	boshlang'ich ta'lim	aniq fanlar o'qituvchilari	Til o'qituvchilari	Jami
Erkaklar	25	17	7	49
Ayollar	4	16	21	41
Jami	29	33	28	90

2-jadval: **"Emosional so'nish" bo'yicha birlamchi tahlil natijalari**

	n	minimal	maksimal	o'rtacha	Standart og'ish
Zo'riqish	90	10.00	120.00	68,000	2.61822
Rezistensiya	90	14.00	115.00	74.6778	9.36264
"Sillasi qurish"	90	1.00	118.00	73.9556	2.24815

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, olingan natijalar normal taqsimlanish qonuniga mos kelar ekan.

Emosional so'nish holati erkaklar yoki ayollarda qay darajada ekanligini bilish maqsadida jins tafovutlarini tahlil qilishga harakat qilamiz

3-jadval: **Boyko metodikasi bo'yicha jins tafovutlari**

	Jinsi	N	O'rtacha	Standart og'ish	t	Ishonch darajasi (r)
Zo'riqish	Ayollar	41	67.67	3.854	2.924	.009
	Erkaklar	49	77.87	2.763		
Rezistensiya	Ayollar	41	72.93	4.339	.396	.694
	Erkaklar	49	75.53	3.441		
"Sillasi qurish"	Ayollar	41	73.87	.629	-1.948	.056
	Erkaklar	49	74.23	.817		

Natijalarni tahlili vaqtida zo'riqish ko'rsatkichi bo'yicha ishonch darajasidagi farqlarni kuzatishimiz mumkin ($t=2,92$; $p<0,01$).

2 Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Дрофа, 1996. – Б.128с.

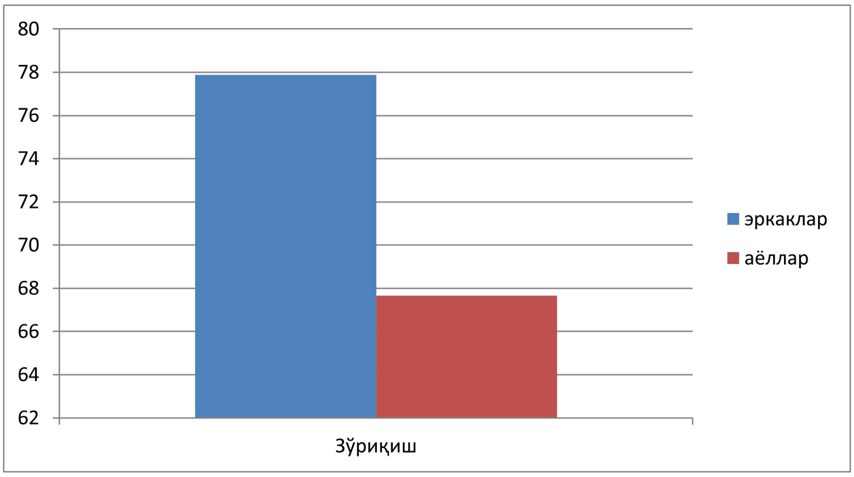

1-rasm: **Boyko metodikasi bo'yicha jins tafovutlari**

Erkaklarda zo'riqishga moyillik holatlarini kuzatishimiz mumkin. Ayollar o'zlaridagi zo'riqishlarni emosional hissiyotlar orqali chiqarish imkoniyatlariga ega ekanlar, erkaklarda bu bir muncha boshqacharoq holatda kechar ekan ulardagi zo'riqish holatlari yaqqol namoyon bo'lar ekan. Qolgan shkalalar bo'yicha erkak va ayollar ko'rsatkichlarida ishonch darajasidagi farqlar kuzatilmadi, ya'ni emosional so'nish holatiga erkaklar ham ayollar ham bir xilda moyil bo'lishlari mumkin ekan.

Keyingi holatda biz o'qituvchi kasbining turli mutaxassislari emosional so'nishga qay darajada moyil ekanliklarini kuzatishimiz mumkin.

4-jadval: **Mutaxassisliklar bo'yicha so'nish holatlari tafovutlari**

Ko'rsatkichlar	Boshlang'ich ta'lim (n=29)	Aniq fanlar o'qituvchilari (n=33)	Til o'qituvchilari (n=28)	F	Ishonch darajasi
Zo'riqish	75.0000	73.6000	84.0000	4.761	.0 09
Rezistensiya	82.7000	62.6000	75.5000	4.214	.012
"Sillasi qurish"	64,12	84,47	64,17	3.773	.045

Yuqorida keltirilgan jadvaldan ko'rinib turibdiki har bir shkala bo'yicha ishonch darajasidagi farqlarni kuzatishimiz mumkin. Zo'riqish fazasi bo'yicha olingan natijalarda til o'qituvchilarida yuqori natija kuzatilganligini aniqladik (F=4,761; p<0,05). Til o'qituvchilari "Psixologik travmani keltirib chiqaruvchi vaziyatlar, O'zidan qoniqmaslik, Qafasda qolganlik", "Xavotirlik va depressiya" boshqa pedagog mutaxassislarga nisbatan yuqori ekanligini kuzatishimiz mumkin, ehtimol ularning bir joyda ishlashlari va asosan xujjat ishlari bilan ko'p shug'illanganliklari sababli bo'lsa kerak, til o'qituvchilari asosan shifoxonadan tashqariga chiqmaydilar, albatta ulardagi havotirlikni oshishi shuning natijasida bo'lishi mumkin, til o'qituvchilarining oldiga katta ham kichik ham birdek murojaat qiladi, buning natijasida ularda kasbi bo'yicha ba'zi bir holatlarda o'zini kompitent sifatida idrok qilishiga sabab bo'lishi mumkin.

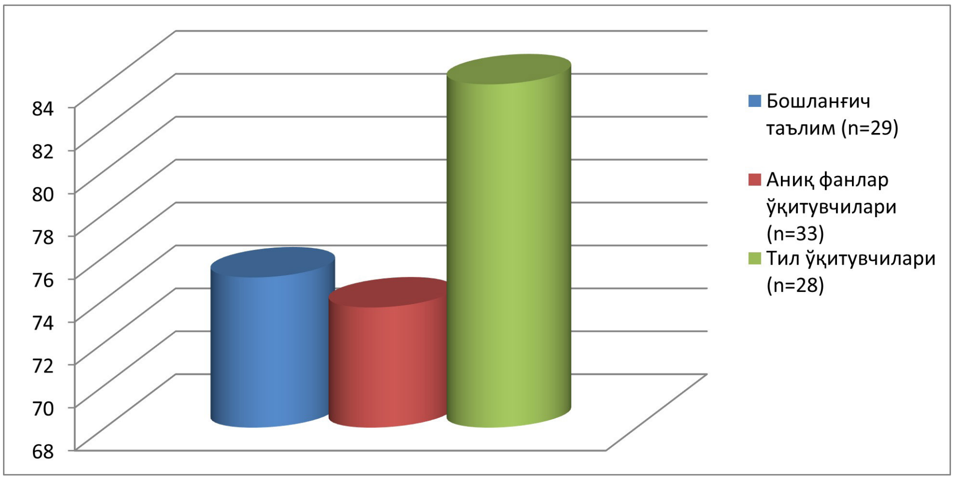

2-rasm: **Zo'riqish shkalasi bo'yicha guruhiy tafovutlar**

Rezistensiya shkalasi bo'yicha ham ishonch darajasidagi farqlarni kuzatishimiz mumkin (F=4,21; p<0,05). Bu boshlang'ich ta'limda yuqori chiqqanligi aniqlandi.

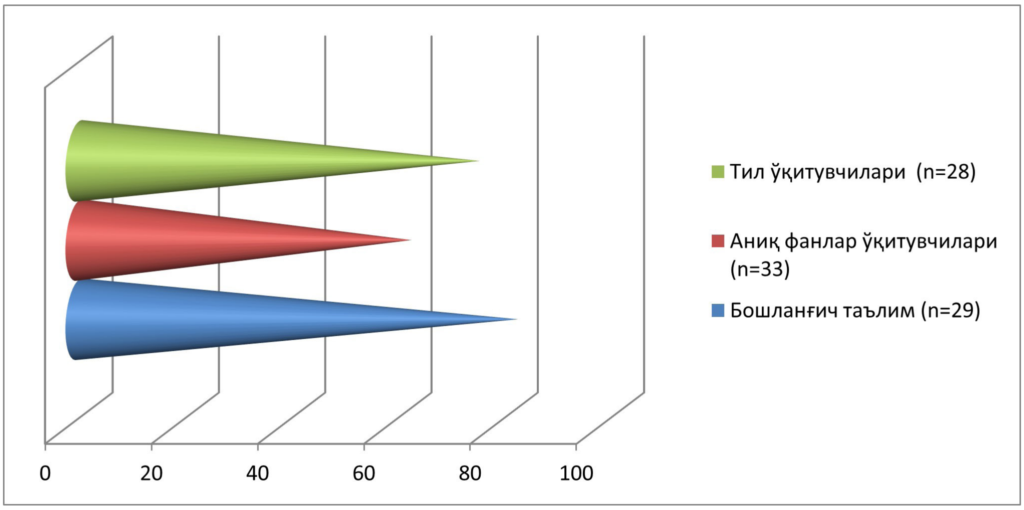

3-rasm: **Rezistensiya shkalasi bo'yicha guruhiy farqlar**

Bu shkala "Emosional ta'sir ostida noadekvat tanlovchanlikni, emosional ahloqiy jihatdan yo'lini yo'qotganlikni, emosional jihatdan tanqislik holatlarini, kasbiy majburiyatlarni oshishi natijasida paydo bo'ladi. Ko'pincha boshlang'ich ta'limning o'qituvchilarida bu shkala bo'yicha so'nishini yuqori chiqishi achinarli hol, agar ularda ahloqiy jihatdan me'yorlarni yo'qotib bolalarning bilimlarini moddiy manbalarga bog'lab o'lchashlaridan dalolat berishi mumkin.

Sillasi qurish shkalasida ham ishonch darajasidagi farqlar maqjudligini kuzatishimiz mumkin (F=3,77; p<0,05). Bu faza bo'yicha aniq fanlar o'qituvchilarida yuqori natija kuzatildi.

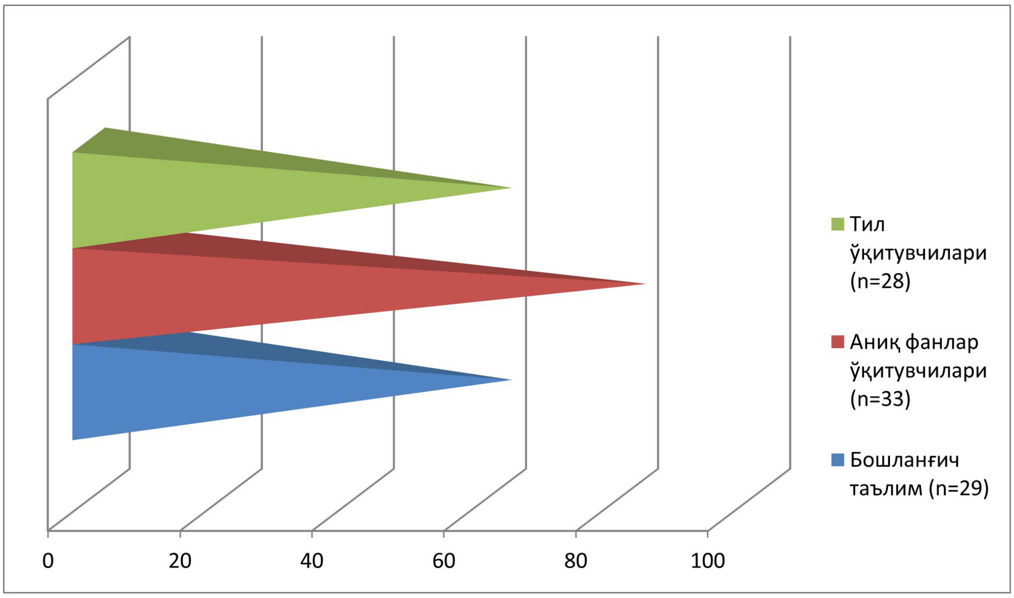

4-rasm: **Sillasi qurish fazasi bo'yicha guruhiy tafovutlar**

Aniq fanlar o'qituvchilarida emosional tanqislik, emosional jihatdan sillasi qurganlik yuqori ekan, ehtimol ulardagi moddiy jihatdan ta'minlanganlik ba'zi bir holatlarda emosional diskomfort xissini keltirib chiqarishi mumkin ekan. Hozirgi kunda aniq fanlarga alohida e'tibor qaratilishi va qo'shimcha darslarning birida matematika, fizika yoki informatika fanlarining o'qitilishiga ota-onalar tomonidan katta e'tibor qaratilishi oxir oqibatda ularning sillasini qurishiga sabab bo'lgan bo'lsa ajab emas.

Biz kasbiy so'nish holatlari pedagoglarning ish stajiga ta'sir qiladimi yoki yo'qligini aniqlashga intildik, buning uchun biz o'qituvchilarni shartli ravishda uch guruhga ajratdik 5 yil ish stajiga ega bo'lganlar; 5-10 yil ish stajiga ega bo'lganlar va 15 yildan ortiq ish stajiga ega bo'lganlar.

5-jadval: **Boyko metodikasi va ish staji bo'yicha farqlari**

Ko'rsatkichlar	5 yilgacha (n=29)	5-10 yil (n=33)	15 yildan yuqori (n=28)	F	Ishonch darajasi
Zo'riqish	70.0000	73.11	84.17	4. 61	.0 09
Rezistensiya	62.480	62.21	78.50	4.14	.012
"Sillasi qurish"	60,12	65,47	84,12	3.73	.045

Natijalarning tahlilini kuzatadigan bo'lsak hamma shkalalari bo'yicha ya'ni zo'riqish (F=4,61; p<0,05), rezistensiya (F=4, 14; p<0,05), sillasi qurish (F=3,73; p<0,05) bo'yicha ishonch darajasidagi farqlar mavjudligini kuzatishimiz mumkin. O'qituvchilarning ish staji qanchalik kam bo'lsa kasbiy so'nish holatlari past bo'lar ekan, ularning ishlash yillari organi sayin ularda kasbga nisbatan so'nish holatlari juda ko'p kuzatilar ekan. Ehtimol ulardagi bu holatlar aynan bir joyning o'zida necha yillar mobaynida ishlash natijasida kelib chiqqan bo'lsa ajab emas, shu sababli ham kasbiy jihatdan bir joyda ishlash ijobiy natija bermasligi mumkin ekan.

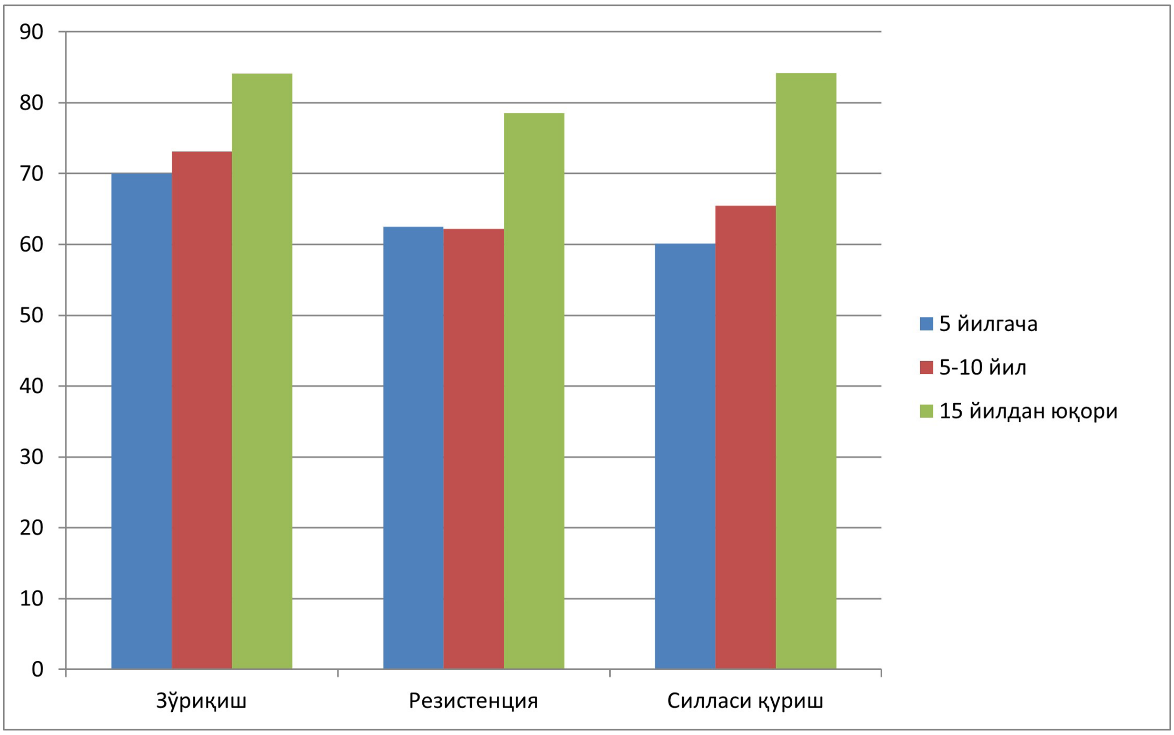

5-rasm: **Ish staji va boyko metodikasi bo'yicha umumiy holatlar**

Biz yuqoridagi bo'limga xulosa qilar ekanmiz kasbiy so'nish omillari bir qator jihatlarga bevosita bog'liq bo'lar ekan, ya'ni o'zini nazorat qilish holatlari, jinsi, kasbiy mutaxassisliklari va ishlash muddati.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, o'qituvchilarda kasbiy so'nish (emosional yonish) holati bir qator ijtimoiy-psixologik va kasbiy omillar bilan chambarchas bog'liqdir.

Birinchidan, Boyko metodikasi asosida olingan natijalar kasbiy so'nishning uch asosiy komponenti – zo'riqish, rezistensiya va "sillasi qurish" bosqichlari pedagoglarda turli darajada namoyon bo'lishini ko'rsatdi. Ayniqsa, zo'riqish ko'rsatkichida jinslar o'rtasida sezilarli farq aniqlanib, erkak o'qituvchilarda bu holat nisbatan yuqoriroq ekanligi qayd etildi.

Ikkinchidan, mutaxassislik yo'nalishlari bo'yicha ham ahamiyatli tafovutlar mavjud bo'lib, til o'qituvchilarida zo'riqish darajasi yuqoriligi, aniq fan o'qituvchilarida esa "sillasi qurish" holati kuchliroq namoyon bo'lishi aniqlandi. Bu holat har bir fan yo'nalishining ish yuklamasi, psixologik talablar va mehnat sharoitlari bilan izohlanadi.

Uchinchidan, ish staji kasbiy so'nish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatishi aniqlandi: ish tajribasi ortgan sari zo'riqish, rezistensiya va emotsional charchash ko'rsatkichlari ham oshib borishi kuzatildi. Bu esa uzoq muddat bir xil muhitda ishlash, psixoemotsional yuklamaning to'planishi bilan bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Umuman olganda, tadqiqot natijalari kasbiy so'nishning shakllanishi ko'p omilli jarayon ekanligini tasdiqlaydi. U shaxsiy xususiyatlar, jins, kasbiy yo'nalish va ish staji kabi omillar bilan birgalikda rivojlanadi. Shu sababli, pedagoglarda kasbiy so'nishning oldini olish uchun psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish, mehnat sharoitlarini optimallashtirish hamda stressga chidamlilikni rivojlantiruvchi dasturlarni joriy etish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. 2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasi rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2017. 6-son 70-modda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O'zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida" gi farmoni. 05.07.2017.PF-5106.
2. Есарева, З.Ф. Особенности деятельности преподавателя высшей школы. / З.Ф. Есараева. – Л.: Изд-во Ленинградский университет, 1993. – С 152.
3. Ефремов, К. Эмоциональное выгорание и как с ним бороться / К. Ефремов // Народное образование. – 2005. – №3. – С.118-123.
4. Иванникова, Н.Н. Синдром менеджера, или Профилактика профессионального выгорания / Н. Н. Иванникова. – М.: Дашков и Ко, 2009. – 207 с.
5. Климов Е.А. Психология труда. М. 2011.-Б. 211.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Дрофа, 1996. – Б.128с.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.